

FÎGÂNÎ VE ESERLERİ

Mehtap AYDIN KAİM*

Hayatı

Trabzonlu'dur. 16. yüzyıl başlarında doğduğu tahmin edilmektedir.¹ Adı Ramazan babasının adı Abdullah'tır. Riyazî, Figanî'yi Ramazan Çelebi diye anmaktadır. Eserlerinde başlangıçta Hüseyinî² sonrasında Figânî mahlasını kullanmıştır.³ Delikanlılık çağında İstanbul'a gitmiştir. Dil, edebiyat ve tıp⁴ ilimleriyle meşgul olmuştur. İyi bir eğitim aldığı anlaşılan Figanî'nin sonraları diğer ilimlerden uzaklaştığı çoğunlukla şiirle meşgul olduğu, Natî ve Nuhî gibi şairlerle meyhanelerde dolaşıp şiirler okuduğu ve rindane bir hayat sürdürdüğü Aşık Çelebi tarafından aktarılmaktadır.⁵ Mukataat kâtipliği yapmıştır. Kısa zamanda şiirleriyle şöhret bulan ve devlet büyükleri tarafından dikkat çeken Figanî hasımları tarafından bir iftiraya uğramış ve Pargalı İbrahim Paşa için söylediği ortaya atılan bir beyit sebebiyle çok erken yaşta 1532'de Pargalı'nın emriyle öldürülmüştür.⁶

Figanî asılmasının hemen öncesinde asılacağına işaret eden bir rüya görmüş ve yine ölümünden önce aşağıdaki beyti söylemiştir:

Zülfî kemendin aldı ele cellâd gamzesi
Benzer Figânî zulm ile ber-dâr ider seni⁷

Eseri

Figanî kısacık ömründe mürettep bir divân vücuda getirememiştir. Ancak yazdığı kaside ve gazeller o kadar beğenilmiş ve dilden dile dolaşmış ki şiirleri pek çok mecmuada kendilerine yer bulmuştur. Bazı mecmualarda Divânçe sayılabilecek kadar şiiri vardır. Bazılarında ise şiirlerinden örnekler yer almaktadır. Bu şiirlerden başka Yazma Eserler Kütüphaneleri'nde Figanî Ramazan Çelebi adına kayıtlı İskendernâmeler⁸ varsa da bu eserlerin şaire ait olduğuna dair delile bahsi geçen metinler içerisinde

* Dr. Öğretim Üyesi, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâmî Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, mehtapaydinkaim@trabzon.edu.tr

¹ Karahan doğum tarihini 1505 olarak tahmin etmektedir bk. Abdülkadir Karahan, *Kanuni Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figanî ve Divançesi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1966), XIII. Karahan bu bilgiyi eserde yanında soru işaretiyle (1505?) vermiş de Levend hiçbir kaynaktan doğum tarihiyle ilgili bilgi bulunmayan Figanî'nin doğum tarihiyle ilgili bu çabanın yersiz olduğunu düşünmektedir, bk. Ağâh Sırrı Levend, "Düşünceler: 'Figanî ve Divançesi' Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 18 (1971), 275.

² Riyazî, Figanî'nin "evâil-i hâlinde Hüseyinîlerden olmağle Hüseyinî tahallüs" ettiğini bildirmektedir, bk. Riyazi Muhammed Efendi, *Riyâzî's-Şuara*, haz. Namık Açıkgöz (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017), 261.

³ Edebiyatımızda Figanî mahlasını kullanan çokça şair var ise de özellikle üzerinde durulması gereken Figanî Ramazan'la aynı yüzyılda yaşamış olan ve bazı kaynaklarda onunla karıştırılan II. Bayezid'in oğlu Abdullah'ın divan kâtibi Karamanlı Figanî-yi Kadîm'dir, bk. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuara*, haz. İbrahim Kutluk (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), 763. İsmail Avcı, *Türk Edebiyatında İskendernâmeler ve Ahmed-i Rıdvân'ın İskendernâme'si* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013), 63-65

⁴ Ali, Figanî'nin tıbbî meylinin Acem şairlerinden önde gelenlerinin hekimliğe olan ilgileri dolayısıyla olduğunu söylemektedir, bk. Gelibolulu Mustafa Âli, *Kühû'l-Ahbâr*, haz. Ali Çavuşoğlu (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019), 821.

⁵ Aşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, haz. Filiz Kılıç (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018), 522-527.

⁶ Hayatıyla ilgili geniş bilgi için bk. Karahan, *Figanî ve Divançesi*, XIII-XXIV.

⁷ Riyazi Muhammed Efendi, *Riyâzî's-Şuara*, 260. Figanî'nin ölümüne dair incelemeler için bk. Güven Kaya, "Figânî'nin Ölümü Ve Taşlıcalı Yahya Bey'in Bir Şiiri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 14/34 (2010), 47-61. Göker İnan, "İbrahim Paşa'nın Budin'den Getirttiği Heykeller, Şair Figânî Ve Ölümüne Dair Yeni Tespitler", *Cemal Aksu Armağanı*, ed. Müslüm Yılmaz - Ayşe Aksu (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2020), 519-557.

⁸ Ramazan Çelebi et-Trabzonî Figânî, *İskendernâme* (Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 04201). Ramazan Çelebi et-Trabzonî Figânî, *İskendernâme* (Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 6466). Ramazan Çelebi et-Trabzonî Figânî, *İskender-nâme* (Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 6465). Bu eser İskendernâme değil, Gülistan şerhidir.

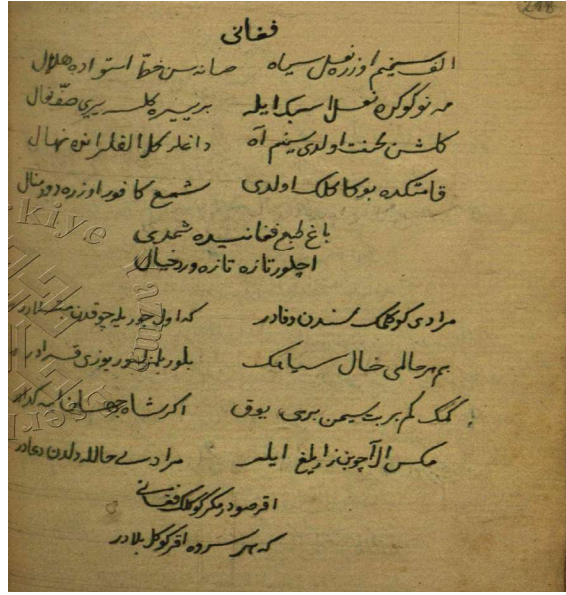
rastlanmamıştır. Kataloglarda Figânî adına kayıt edilen İskendernâmeler manzum-mensûr karışık metinlerdir. Halbu ki Figânî'ye ait İskendernâme'nin manzum olduğunu tezkireler bildirmektedir.⁹ Kaldı ki bu Figânî'nin hangi Figânî olduğuna dair görüşler de farklıdır. İskendernâme'nin Karamanlı Figânî'ye ait olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır.¹⁰

Divançesi

Dîvançe iki kez mezuniyet tezi olarak çalışılmıştır.¹¹ Feruze Kölan tezini Ali Nihad Tarlan yönetiminde İstanbul Üniversitesi'nde bulunan bir nüshadan hareketle hazırlamıştır. Sonrasında Figânî Divançesi Abdullah Karahan tarafından eserin beş nüshası incelenerek hazırlanmıştır.¹² Hazırlanan bu neşir Âgâh Sırrı Levend ve Sarıoğlu tarafından tenkit edilmiştir.¹³

Karahan'ın hazırladığı metinde 8 kaside, 107 gazel 2 tahmis bulunmaktadır. Bu çalışmadaki bir gazelin Figânî'ye ait olmadığı tespit edilmiştir.¹⁴

Figânî'nin şiirlerinin bulunduğu mecmuaların incelenmesiyle şairin bazı gazellerinin Karahan tarafından hazırlanan divançede bulunmadığı gözlenmiştir.¹⁵ Bu çalışmalar dışında Milli kütüphane 06 Mil Yz A 7301 numaralı mecmuanın incelenmesiyle Figânî'nin henüz yayınlanmamış, biri "Bâğ- tab'-ı Figânîde şimdi / Açılır taze taze verd-i hayâl" mahlas beyitli olan üç gazeline daha ulaşılmıştır.¹⁶ Mecmualar incelendikçe Figânî'ye ait şiirlerin artacağı ihtimali kuvvetlidir.

Resim 1: Mecmu'a-i Eşar (Milli Kütüphane Yazmalar / 06 Mil Yz A 7301, 106b)

⁹ Eserle ilgili hazırlanan doktora tezinde eserin Trabzon'lu Figânî'ye ait olduğu bildirilse de bu iddianın katalog kaydı dışında bir delilinin olmadığı görülmektedir, bk. Murat Altuğ, *16. yüzyıla ait Figânî'nin İskendernamesi Üzerinde Sentaks İncelemesi* (Ankara: Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2014), 3-4.

¹⁰ İsmail Avcı, *Türk Edebiyatında İskendernâmeler ve Ahmed-i Rıdvân'ın İskendernâme'si* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013), 63-65.

¹¹ Sabiha Aysun, *Figânî'nin Hayatı ve Divanının İstinsahı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, 1939). Feruze Kölan, *Figânî Hayatı ve Şiirleri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, 1957).

¹² Nüsha tavsifleri için bk. Karahan, *Figânî ve Divançesi*, V-VIII.

¹³ Orhan Sarıoğlu, "Figânî Divançesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 19 (1971), 247-251; Levend, "Düşünceler".

¹⁴ Cenk Açıkgöz, "Figânî Divançesi'ndeki XXII. Gazel Kime Ait?", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 54 (2021), 220-229.

¹⁵ Hamza Koç, "Trabzonlu Figânî Ve Yayınlanmamış Bir Gazeli", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 6/14 (2019), 37-47; Ferdi Yorgun, "Figânî'nin Yayınlanmamış Bir Gazeli", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 2/2 (2016), 147-154.

¹⁶ *Mecmû'a-i Eş'âr* (Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 7301), 106a-b.

Divânçenin İstanbul Üniversitesi'nde bulunan nüshası:

Mecmu'ı Eşar, İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY01532, 22b-27a.

Yazı: Nesih,

Sayfa: 165 varak.

Satır: Ana metin: 35 kenarlar: 24

Kağıt: Abadi.

Cilt: kahverengi, şemseli miklepli.

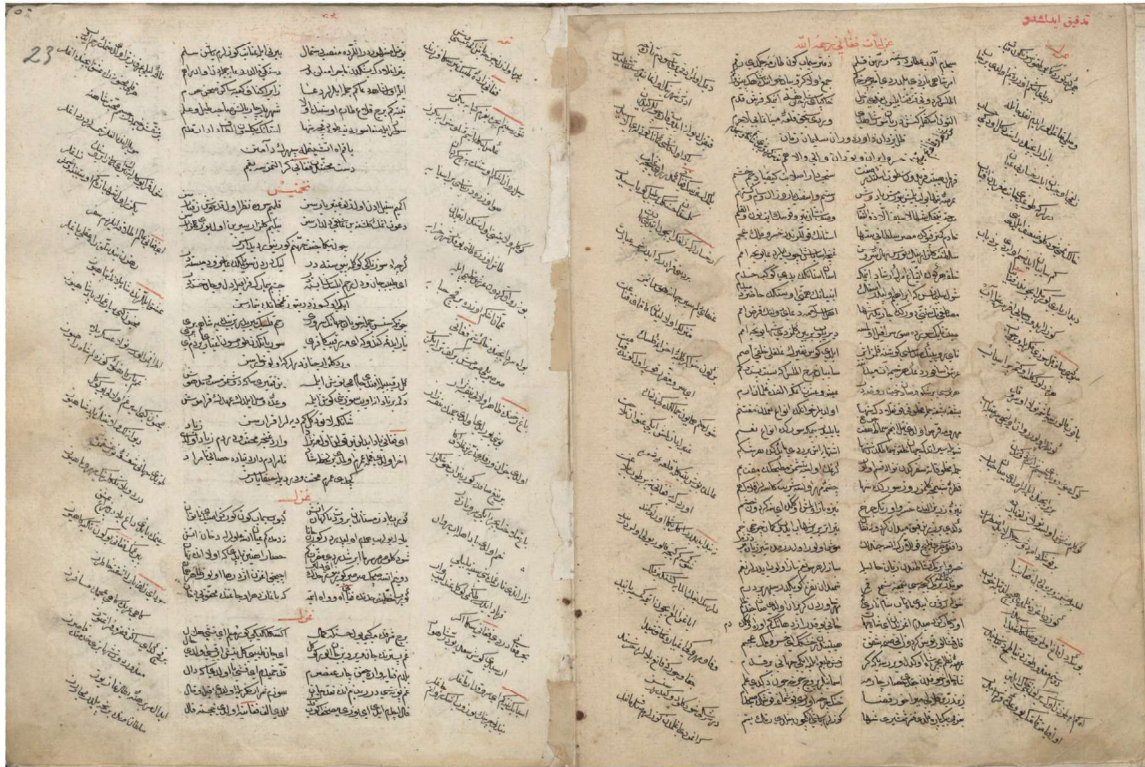
Ölçü: 280x175

Baş: Subhdem alub Utarid destine zerrîn kalem

Defter-i sîmâbgûn-i târeme çekdi rakam

Son: Bir sen degülsin iden dâim Figânî zârı

Uşşâk her tarafdan feryâd ider nevâda

Resim 2: *Mecmu'ı Eşar* (İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY01532, vr. 22b-22a)

Muhtevası

Eser, 22b’de “Gazeliyyât-ı¹⁷ Figânî rahmetu’llah” başlığıyla başlamaktadır. Ana metinde kasidelerden sonra gazeller ve metnin başından itibaren kenarda gazeller bulunmaktadır. Eserde 22b’de kaside (sûriyye)¹⁸, 23a’da tahmîs, 23a’da iki gazel, 23b’de (İbrahim Paşa’ya) kaside¹⁹ 23b’de bir diğer kaside²⁰, 24a’da kaside, 24b’de kaside²¹, 25a’da kaside (şikâriyye),²² 25a’dan itibaren 27a’ya kadar gazeller yer almaktadır. Böylece bu nüshada 6 kaside, 1 tahmîs, 67 gazel bulunmaktadır.²³

Şairin altı kasidesi olmasına rağmen kasideciliği nam salmıştır. Sûriyyesi ve şikâriyyesi pek çok mecmuada bulunmaktadır. Gazelleri de mecmualarda sıklıkla görülmektedir. Az denebilecek kadar şiir ortaya koyan şairin şiirlerinin bunca yayılmış olması şairliğinin kudretinden olsa gerektir.

Âşık Çelebi, şairin meziyetinin akranlarından çok üstte olduğunu, birlikte gezip dolaşp şiirler okuduğu arkadaşlarından şiir kabiliyeti bakımından çok yukarıda olduğu bildirmektedir.²⁴ Beyânî, Figânî için kasideleri sanat ve ince hayallerle süslenmiş benzersiz bir şairdir demekte ve Şehzâde Mustafanın sûr-ı hümayûnunda şairler kasidelerini sunduklarında Figânî’nin kasidesi okununca şairlerin kendi kasidelerinden bîzar olduklarını ve kasidelerini okumaktan vazgeçtiklerini aktarmaktadır. Gazellerinin güzelliği için ise kalemin ve sözün yetersiz olduğunu söylemekte Figânî’nin şiirlerinin efsunlu olduğunu bildirmektedir.²⁵ Kınalızade de Figânî’nin erkenden göçmeseydi pek çok şairi, şiirinin gücüyle, sözlerinden dahası canlarından usandıracağını düşünmektedir.²⁶

Şair kendi şiirini “şiirin kalesine atılmış belagat topu”²⁷ olarak nitelemektedir. Şaire göre şayet şiirleri Sadi’nin kulağına erse idi Sadî kendisinden “bahr-i meanî” diye bahsedecekti. Figânî kendisini taze hayaller söyleyen, dudağından inciler çıkaran bir şair olarak nitelemektedir.²⁸

Figânî’nin şiirleri muhtevası bakımından da dikkatleri çekmiş, şiirlerin muhtevasıyla ilgili mezuniyet ve yüksek lisans tezleri hazırlanmıştır.²⁹ Şiirlerinin tahlil edildiği makalelerde de Figânî’nin anlam dünyası incelenmiştir.³⁰

¹⁷ Karahan İstanbul nüshasının “Divân-ı Figânî rahmetullah” şeklinde başladığını söylerse de eser “gazeliyyât-ı Figânî rahmetullah” diye başlamaktadır. Karahan, *Figânî ve Divançesi*, 6.

¹⁸ Kaside “sûriyye” başlığıyla diğer bir yazmada bulunmaktadır bk. Ramazan Çelebi et-Trabzonî Figânî, *Sûriyye ve Şikâriyye* (Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 04966-011), 78b. Eser, Şehzade Mustafa’nın sünnet düğününde sunulmuştur. Detaylı bilgi için bk. Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü’s-Şuara*, 767.

¹⁹ Karahan Fahri Bilge nüshasında eserin İbrahim Paşa için yazıldığına dair kayıt olduğunu bildirmektedir bk. Karahan, *Figânî ve Divançesi*, 11. Kaside’nin Fuzulî’ye ait olduğu düşünülerek Fuzulî Divânı’nda tab edilmiştir. Kasideyle ilgili bir mütalaa için bk. Ömer Akbulut, *Trabzon Şairleri* (Trabzon: Trabzon Matbaası, 1952), 4-5.

²⁰ Kemal Paşazade’ye yazılmış olma ihtimali bulunmaktadır, bk. Karahan, *Figânî ve Divançesi*, 21.

²¹ Beyânî bu kasideyi “İbrahim Paşa’ya dediği kaside-i garra” şeklinde kaydetmiştir bk. Beyânî, *Tezkiretü’s-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997), 212.

²² Kaside’nin “şikâriyye” şeklindeki başlığı, Figânî, *Sûriyye ve Şikâriyye* (Nuruosmaniye, 04966-011), 80a’da kayıtlıdır. Şikâriyye: Padişah avlarının anlatıldığı eserlere verilen addır. Eser Sultan Süleyman için kaleme alınmıştır.

²³ Karahan nüshada 60 gazel olduğunu kaydetmiştir bk. Karahan, *Figânî ve Divançesi*, V.

²⁴ Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’s-Şuarâ*, 523.

²⁵ Beyânî, *Tezkiretü’s-Şuarâ*, 211-212.

²⁶ Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü’s-Şuara*, 764.

²⁷ *Mecmûa-i Eşâr* (İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY01532), 22b.

²⁸ Figânî’nin kendi şiiri için söyledikleriyle ilgili bk. Şevkiye Kazan, “Trabzonlu Figânî’nin Klasik Şiirimizdeki Yeri ve Kendi Şiiri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri”, *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih, Dil, Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, haz. Mithat Kerim Arslan-A. Mehhibe Coşar- Kemal Üçüncü, 2 Cilt (Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 2002), 291-304.

²⁹ Tarık Kutlu, *Figânî ve Divançesi’nde Edebî Sanatlar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, 1971); Çetin Alper, *Figânî Divançesindeki Mazmunlar ve Bazı Hususiyetler* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, 1969); Gülşen Çaylı Cankurt, *Figânî Divanı Gramatikal İndeksi* (Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2015); Gülşen Ozan, *Figânî Divançesi’nin Tahlili* (İstanbul: Marmara Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2003).

³⁰ Abdülkadir Karahan, “XVI. Asır Divan Şairlerinden Figânî Ve Şiirleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 3/2-3 (2012); Abdülkadir Karahan, “Trabzon’lu Figânî’de Atasözleri ve Deyimler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 23 (2012), 165-174; Hanife Koncu, “Klasik Türk şiirinde Hançer ve Figânî’nin Hançer Redifli kasidesi üzerine”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 0/23 (2010), 99-130; Beyhan Kesik, “Trabzonlu Figânî’nin Divançesinde Sosyal Hayatın İzleri”, *Karadeniz Araştırmaları* 14/14 (2007), 79-92; Beyhan Kesik, “Figânî Divançesinde Peygamber Kıssalarına Telmihler”, *Türkoloji Kültürü* 1/2 (2008), 107-125.

Renkli hayallerle kıvrak bir üslupla söylediği şiirlerinin, ömrü vefâ etseydi, çok daha iyilerini söyleyeceği hemen tüm tezkirecilerin ortak fikridir.

Beyitler:

Benüm her halümi hâl-i siyahun
Bilür bilmezlenür yüzi karadur³¹

...

Işkun olaldan ey meh günden güne ziyâde
Her gice subha dek göz yıldız sayar semâda

Ben bir nigâr-ı nakşın resm eyledüm gönülde
Kim görmedi Sikender câm-ı cihân-nümâda

Bûstân-ı dehr içinde ey gülbün-i letâfet
Ben gonce gibi dil-teng sen gül gibi küşâde

Bâkî degül tayanma mal ile mülke ey şeh
Dünyâ ki kalmamışdur Cemşid u Keykubâda³²

....

Ger tîğ-i hecr ile çıka cân tenden ey perî
Çıkmaz gönülden ölmek ile gamzen okları³³

Kaynakça

- Açıkgöz, Cenk. "Figânî Divançesi'ndeki XXII. Gazel Kime Ait?" *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 54 (2021), 220-229.
- Akbulut, Ömer. *Trabzon Şairleri*. Trabzon: Trabzon Matbaası, 1952.
- Alper, Çetin. *Figânî Divançesindeki Mazmunlar ve Bazı Husûsiyetler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, 1969.
- Altuğ, Murat. *16. yüzyıla ait Figânî'nin İskendernamesi Üzerinde Sentaks İncelemesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2014.
- Âşık Çelebi. *Meşâ'irü'ş-şu'arâ*. haz. Filiz Kılıç. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018.
- Avcı, İsmail. *Türk Edebiyatında İskendernâmeler ve Ahmed-i Rıdvân'ın İskendernâme'si*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora, 2013.
- Aysun, Sabiha. *Figânî'nin Hayatı ve Divanı'nın İstinsahı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, 1939.
- Beyânî. *Tezkiretü'ş-şuarâ*. haz. İbrahim Kutluk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Çaylı Cankurt, Gülşen. *Figânî Divanı Gramatikal İndeksi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2015.
- Figânî, Ramazan Çelebi et-Trabzonî. *İskendernâme*. Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 04201.
- Figânî, Ramazan Çelebi et-Trabzonî. *İskendernâme*. Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 6466.
- Figânî, Ramazan Çelebi et-Trabzonî. *İskender-nâme*. Manisa Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 6465.

³¹ *Mecmûa-i Eşâr* (NEKTY01532), 25a.

³² *Mecmûa-i Eşâr* (NEKTY01532), 27a.

³³ *Mecmûa-i Eşâr* (NEKTY01532), 26b.

- Figânî, Ramazan Çelebi et-Trabzonî. *Sûriyye ve Şikâriyye*. Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 04966-011.
- Gelibolulu Mustafa Âli. *Künhü'l-Ahbâr*. haz. Ali Çavuşoğlu. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019.
- İnan, Göker. "İbrahim Paşa'nın Budin'den Getirttiği Heykeller, Şair Figânî Ve Ölümüne Dair Yeni Tespitler". *Cemal Aksu Armağanı*. ed. Müslüm Yılmaz - Ayşe Aksu. 519-557. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2020.
- Karahan, Abdülkadir. *Kanuni Sultan Süleyman Çağı Şairlerinden Figanî ve Divançesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1966.
- Karahan, Abdülkadir. "Trabzon'lu Figanî'de Atasözleri Ve Deyimler". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 23 (2012), 165-174.
- Karahan, Abdülkadir. "XVI. Asır Divan Şairlerinden Figanî Ve Şiirleri". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 3/2-3 (2012).
- Kaya, İ Güven. "Figânî'nin Ölümü Ve Taşlıcalı Yahya Bey'in Bir Şiiri". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 14/34 (2010), 47-61.
- Kazan, Şevkiye. "Trabzonlu Figanî'nin Klasik Şiirimizdeki Yeri ve Kendi Şiiri Üzerine Düşünce ve Değerlendirmeleri". *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih, Dil, Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*. haz. Mithat Kerim Arslan- A. Mevhibe Coşar- Kemal Üçüncü. 2/291-304. Trabzon: Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, 2002.
- Kesik, Beyhan. "Trabzonlu Figânî'nin Divançesinde Sosyal Hayatın İzleri". *Karadeniz Araştırmaları* 14/14 (2007), 79-92.
- Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-Şuara*. haz. İbrahim Kutluk. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 3. Basım, 2014.
- Koç, Hamza. "Trabzonlu Figânî Ve Yayımlanmamış Bir Gazeli". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 6/14 (2019), 37-47.
- Koncu, Hanife. "Klasik Türk şiirinde Hançer ve Figânî'nin Hançer Redifli kasidesi üzerine". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 0/23 (2010), 99-130.
- Kölan, Feruze. *Figanî Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, 1957.
- Kutlu, Tarık. *Figanî ve Divançesi'nde Edebî Sanatlar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Mezuniyet Tezi, 1971.
- Levend, Ağâh Sırrı. "Düşünceler: 'Figanî ve Divançesi' Üzerine". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 18 (1971), 271-277.
- Ozan, Gülşen. *Figanî Divançesi'nin Tahlili*. İstanbul: Marmara Üniversitesi / Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans, 2003.
- Riyazi Muhammed Efendi. *Riyâzü's-Şuara*. haz. Namık Açıkgöz. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017.
- Sarioğlu, Orhan. "Figânî Divançesi". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 19 (1971), 247-251.
- Yorgun, Ferdi. "Figânî'nin Yayımlanmamış Bir Gazeli". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 2/2 (2016), 147-154.
- Mecmûa-i Eşâr*. Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 7301.
- Mecmûa-i Eşâr*. İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazma, NEKTY01532. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TY/nekty01532.pdf>